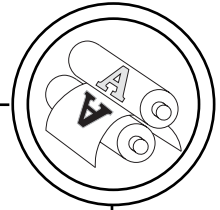

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ

УДК 681.3.06

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИХ ВИДАНЬ

© Т.Ю. Киричок, к.т.н., доцент, НТУУ «КПІ»

**Рассмотрены история и пути развития
электронных энциклопедий. Выявлена тенденция
к доминированию сетевых энциклопедий в настоящее время.**

**The history and tendencies of electronic encyclopedias
were examined. It was determined that on-line encyclopedias
prevail at present.**

Постановка проблеми

В теперішній час стали масовими засоби розповсюдження, доведення до читача електронних книг, журналів, газет, що зробило ці видання справді конкурентноспроможними у порівнянні з їх друкованими аналогами. В останнє десятиліття ХХ століття у складі електронних видань, що за самою своєю природою дозволяють включати набагато більшу кількість графічного матеріалу при значно менших затратах, порівняно з традиційними виданнями, стали застосовуватися ще й мультимедійні компоненти — цифрові звукові або відеофрагменти, анімаційні вставки в основну частину видання, а також елементи віртуальної реальності. В результаті електронні видання стали засобом комплексного інформаційного впливу на людину, який не поступається радіо, кіно і телебаченню, а в чомусь навіть перевищує ці важливі засоби масової комунікації.

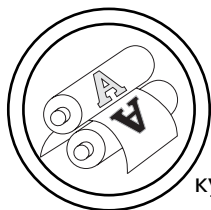
Спочатку електронні видання існували як аналог друкованих, але містили інформацію в цифровому вигляді. Це стосується й електронних енциклопедій та довідникових видань, котрі посідають важливе місце серед усього розмаїття електронних видань у цілому. З моменту свого виникнення і до цього часу електронні видання енциклопедій пройшли складний шлях розвитку, що не закінчився й досі. Тому важливо дослідити шлях та тенденції розвитку цього різновиду електронних видань.

Мета дослідження

На основі вивчення сучасного стану та історії електронних енциклопедичних та довідкових видань необхідно виявити тенденції їх розвитку.

Результати дослідження

Вважається, що процес переходу енциклопедичних словників у електронний формат почався у 1992 році, коли компанія «Майкрософт» почала розробку енциклопедії,

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ

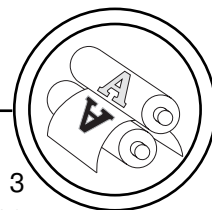
купивши права на видання не надто популярної на той час «Енциклопедії Функа й Уогнеллса» (Funk and Wagnalls Encyclopedia), що згодом стала найпопулярнішим енциклопедичним виданням на CD під назвою «Енкарта» (Encarta), котра з'явилася в продажу з 1993 року.

Насправді ж, першою електронною енциклопедією стало видання Academic American Encyclopedia на CD-ROM, продукт видавництва Grolier, що з'явилося 1985 року та містило понад 30 000 статей. Ця енциклопедія була чисто текстовим виданням, що протягом наступних декількох років поповнилося ілюстративним матеріалом (1990 року), а також відео та звуковою інформацією (1992 року), тобто стало мультимедійним та отримало нову назву The New Grolier Multimedia Encyclopedia.

Першою ж мультимедійною енциклопедією було видання Compton's Multimedia Encyclopedia, що вийшло на CD-ROM 1989 року. Ця енциклопедія входила до складу енциклопедій Britannica, але остання не закріпила свій успіх прискореним виданням «Британіки — CD», котре з'явилося тільки 1994 року, за рік після «Енкарти». Необхідно зазначити, що компанія «Майкрософт» спершу, ще в середині 1980-х років, мала намір купити права на створення електронного видання енциклопедії «Британіка», але отримала відмову.

Таке рішення керівництва «Британіки» деякі фахівці вважають помилковим і таким, що спричинило низку проблем для самої «Британіки», особливо, якщо врахувати, що у випадку з «Енциклопедією Функа й Уогнеллса» «Майкрософт» не отримав виняткових прав, що забороняли б випуск друкованого варіанту. «Енциклопедія Функа й Уогнеллса» продовжувала незалежно від «Майкрософт» виходити друком паралельно з її виходом на CD аж до кінця 1990-х років, коли було ухвалено рішення про припинення існування друкованого варіанту цього видання. Наприкінці 1990-х років «Майкрософтом» були куплені Colliers Encyclopedia і New Merit Scholars Encyclopedia, вміст яких також був включений в Encarta. Остання, найповніша версія Encarta Premium DVD 2009 (випущена в 2008 році) містить понад 62 тисяч статей, різноманітну статистичну інформацію, 25 тисяч зображень, 300 фрагментів відео та анімації, історичних карт, вбудований словник і інтерактивний атлас світу з 1,8 млн. географічних назв, який раніше випускалася окремим виданням (Microsoft Encarta World Atlas). Доступна була передплата на DVD або CD комплекти. Окрім англійської версії, випущені німецька, французька, іспанська, голландська, італійська і японська. Більшість статей Encarta була доступна в Інтернеті. Але, незважаючи на такі вражаючі результати, навесні 2009 року

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ

виробники «Енкарти» визнали, що їх дітище переможене ще одним енциклопедичним виданням — Вікіпедією (Wikipedia) [1]. Це означає повне закриття проекту до кінця 2009 року, включно з відшкодуванням втрат передплатникам.

Треба зазначити, що й згадана енциклопедія Гролье (The New Grolier Multimedia Encyclopedia) востаннє виходила на CD ще 2003 року, в той час як мережеве видання Grolier Online [2], що містить понад 100000 статей та орієнтоване на викладачів, студентів та учнів, існує дотепер.

Вікіпедія (англ. Wikipedia) — це відкрита багатомовна вікі-енциклопедія, тобто така, що базується на розмітці wiki. Вікіпедію започатковано 15 січня 2001 року як англomовний проект для створення онлайн-енциклопедії, де будь-який користувач може редагувати наявні статті та додавати власні. Метою проекту було створення повної, нейтральної, відкритої енциклопедії всіма мовами Землі.

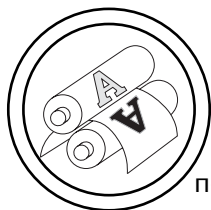
Проект набув популярності серед користувачів Інтернету, і пізніше з'явилися розділи Вікіпедії іншими мовами, з українською включно. Англomовний розділ є найбільшим за обсягом у Вікіпедії, і однією з найбільших енциклопедій узагалі, а також дуже швидко зростаючою. Так, якщо станом на грудень 2007 року англomовна Вікіпедія містила понад 2 000 000 статей, на

липень 2010 року — понад 3 321 000 статей. Другим за розмірами є німецький розділ — 1080000 статей на липень 2010 року. Усього ж є близько 270 розділів Вікіпедій різними мовами, хоча станом на липень 2010 року тільки 32 розділів містять понад 100000 статей, серед яких і український (212 362 статті на липень 2010 року). Всі дані щодо Вікіпедії ґрунтуються на інформації самої Вікіпедії [3].

У Вікіпедії немає централізованого складу редакторів, весь матеріал доповнюється учасниками, вікіпедистами (wikipedians). Усі вони мають право писати статті на будь-які теми або виправляти вже написані статті.

Вікіпедія повністю відповідає концепції «вікі». Це означає, що кожен відвідувач може вільно, без реєстрації, редагувати і поширювати зміст будь-якої статті. З цієї можливості випливає й інша важлива ознака Вікіпедії: відсутність авторських прав. Відповідно до Суспільної Ліцензії GNU, ніхто не може пред'являти свої авторські права на матеріали Вікіпедії.

Одним з головних пунктів у критиці проекту Вікіпедії є те, що статті можуть кожним змінюватися і ніхто не відповідає за правильність і повноту інформації, і тому Вікіпедія не може вважатися авторитетним джерелом інформації. Особливо така можливість зміни змісту використовується при редагуванні статей, що стосуються неоднозначних

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ

подій в світовій історії, а також деяких сучасних подій. Натомість, прихильники і учасники Вікіпедії вважають, що легкість і доступність зміни інформації сприяє підвищенню ступеню її правильності й актуальності.

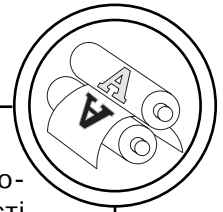
Згідно з даними сайту alexa.com, Вікіпедія — 7-ий найбільш відвідуваний сайт світу та Сполучених Штатів, а також багатьох інших країн; 9-ий — Великобританії та України; 11-ий — в Росії; і навіть 87-ий у Китаї, де він офіційно заборонений.

Ще одним прикладом переважаючої ролі, що її здобули електронні видання енциклопедій, є 32-томна енциклопедія «Британіка». Треба зазначити, що видавці енциклопедії «Британіка», незважаючи на те, що це традиційне видання з багатою історією, що виходило практично у незмінному вигляді з 1768 року, практично синхронно з згаданою вище фірмою «Майкрософт» почали працювати над електронними виданнями своїх енциклопедій. Але вихід електронного видання «Енкарти» на рік раніше, ніж «Британіки — CD» — 1993 року — призвів до того, що наклад друкованої «Британіки» знизився в декілька разів: якщо 1990 року було продано 117000 комплектів, то 1994 року — 55000 комплектів, пізніше — не більш, як 20000 комплектів щорічно.

В 1994 році вперше запущено проект «Британіка on-line» — оригінальну енцикло-

педію для Інтернету, завдяки якій увесь текст довідника став доступним для користувачів мережі з різних країн світу, «Британіку — CD» (електронний варіант енциклопедії, що містить понад 100 тисяч статей повна версія енциклопедії з додатком «Словник Вебстера» на 160 тисяч слів). Електронні видання «Британіки» швидко здобули популярність, наклад енциклопедії у традиційному вигляді зменшувався такими швидкими темпами, що корпорація «Британіка» навіть почала замислюватися над рішенням про припинення випуску друкованого варіанту та повну заміну його електронним [4]. Але розвиток ситуації на ринку довідкової літератури засвідчив передчасність такого кроку: енциклопедія продовжує випускатися як в друкованому 32-томному вигляді, так і у вигляді численних електронних версій довідника: це й Britannica Ultimate Reference Suite 2006 DVD, що містить понад 100 000 статей, а також «Encyclopedia Britannica on-line» [5], вебсайт з понад 120 000 статей, що регулярно оновлюється (включає повний текст енциклопедії, «Британську енциклопедію студента», університетський «Словник Вебстера»), енциклопедичне видання для школярів та студентів («On-line енциклопедія Британіка. Шкільне видання») й «Коротка елементарна енциклопедія Британіка». Приблизно 60% доходів

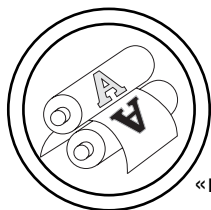
ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ

Encyclopedia Britannica надходять з Інтернет - операцій, з яких близько 15% — від підписки на он-лайн-версію, котру можна передплатити на щорічній, щомісячній або щотижневій основі. Статті «Британіки» можуть бути доступні в Інтернеті безкоштовно, але тільки в скороченому варіанті (показані кілька рядків відкриття тексту). З початку 2007 року Britannica також пропонує статті у вільному доступі, якщо вони пов'язані із зовнішніми сайтами з метою пошукової оптимізації сайту (SEO). З початку 2007 року Encyclopaedia Britannica співпрацює з компанією мобільного телефонного пошуку AskMeNow з метою запуску мобільної енциклопедії, користувачі якої зможуть відправити запит за допомогою текстових повідомлень та отримати відповідь в результаті пошуку сервісом AskMeNow серед 28000 статей короткої енциклопедії «Британіка».

Як видно, «Британіка» поки що не збирається наслідувати сумний досвід «Енкарти» та поразку останньої від «Вікіпедії». Більш того, творці «Британіки» пишаються статусом дуже точного довідникового ресурсу. Так, на початку 2009 року один з керівників цього видавництва Йен Грант (Ian Grant) відгукнувся про свого конкурента: «Вікіпедія - кумедний у користуванні сайт і має багато цікавих статей, але їх підхід не буде працювати для «Encyclopedia Britannica».

Моя робота полягає в створенні у суспільній свідомості більшого розуміння наших дуже різних підходів до публікації. Вони є долотом, а ми свердлом, і вам необхідно мати підходящий інструмент для роботи [6]. Звичайно, малося на увазі те, що статті «Вікіпедії» доступні для редагування будь-якими користувачами, навіть анонімно, без урахування їх кваліфікації та рівня знань, що, на думку представника «Британіки», знижує рівень точності та достовірності статей енциклопедії. Хоча, авторитетний американський журнал «Nature» ще в грудні 2005 року зауважив, що проведені дослідження показали: серед 42 випадково обраних статей «Вікіпедії», котрі стосувалися загальнонаукових питань, фахівцями відповідних галузей знайдено було 162 помилки, в той час, як у «Британіці» (в он-лайн-версії) — 123 помилки [7]. З цього випливає, що точність та достовірність статей цих двох видань є цілком співставною, що підтверджує й редакційна стаття цього ж числа журналу «Nature» [8], де стверджується, що «Вікіпедія» має статті достатньо високого рівня, навіть порівняно із «золотим стандартом довідникової праці — «Encyclopedia Britannica». Сама ж Корпорація «Encyclopedia Britannica» висловила категоричну незгоду з оцінками «Nature», спростувавши наведені дані та визнавши за собою лише

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ

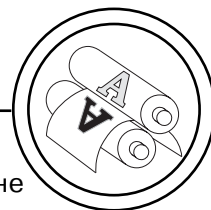
«кілька» помилок [9]. Такої ж точки зору дотримуються й окремі автори, котрі зауважують, що думку щодо практично однакової точності статей «Вікіпедії» та «Британіки» підтримують, головним чином, анонімні автори [10]. Щоправда, Robert McHenry в недавньому минулому – головний редактор «Британіки», що дещо ставить під сумнів його неупередженість. Автор [11] висловлює думку щодо різного рівня помилок («Є помилки і помилки») та наявності в статтях «Вікіпедії» значно більшої кількості дуже помітних фактичних помилок. Але, незважаючи на таку поодинокую критику, «Вікіпедія» впевнено завойовує славу точного енциклопедичного ресурсу, що гідний довіри. Так, влітку 2009 року мережевий журнал «The Register» повідомив, що поліція Британії використовує матеріали, що були отримані з «Вікіпедії», для підготовки до судових засідань, в котрих, як відомо, надані матеріали прискіпливо аналізуються щодо точності та надійності [12].

Останнім часом висловлюється думка, що до написання та редагування статей таких ресурсів, як «Вікіпедія», слід ширше залучати наукову спільноту. Треба зазначити, що видавці якраз саме «Британіки» сприйняли таку рекомендацію буквально (чи, можливо, розвиток ринку електронних довідникових видань підштовхнув їх до цього), але на початку 2009

року представниками цього видання було оголошено, що мережева версія енциклопедії віднині стає доступною для редагування користувачами, що відповідає концепції Веб 2.0, навіть проект цей планується назвати Britannica 2.0. Але таке редагування не є подібним до правок у «Вікіпедії». В «Британіці» вносити корективи мають право тільки зареєстровані користувачі (з вказанням справжніх імен, даних), правки будуть розміщуватися на сайті не одразу, а протягом доби, після розгляду експертами. Крім того, виправлення, подані користувачами — не науковцями, будуть розміщуватися в окремому розділі. Отже, конкуренція між найпопулярнішими електронними довідковими виданнями триває.

Але можливість чи неможливість вносити корективи до статей енциклопедії напевно, не є основним критерієм, за яким користувачі обирають інформаційний ресурс, бо, зазвичай, вони шукають доступної інформації. Одним із критеріїв доступності є безкоштовність, чим вигідно відрізняється «Вікіпедія», адже річна плата за користування «Британікою онлайн» складає біля 70 доларів. Коли ж читачу після звернення до сайту «Британіки» через декілька хвилин починають настирливо пропонувати активувати 7-денний пробний перегляд повної версії енциклопедії, але вже за-реєструватися з повними

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ

даними про особу аж до номера кредитної картки, то швидше за все цей користувач просто покине такий сайт. Від того, чи відкриє «Британіка» свій контент, залежить її популярність у користувачів Інтернету. Тим більше, що кількість мережевих енциклопедій як загального характеру, так і тематично спрямованих, є дуже великою. Переважна більшість таких видань надають вільний безкоштовний доступ.

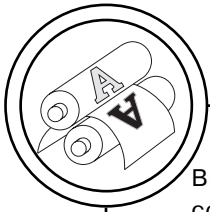
Висновки

1. Електронні видання енциклопедій потужно розвиваються останні два десятиріччя як у вигляді немережевих видань на CD та DVD, так і у мережевих версіях. Причому, значна кількість енциклопедій існує тільки у мережевому варіанті, в той час як немережеві енциклопедії не видаються без наявної он-лайнної версії.

2. Існує стійка тенденція не тільки до значного скорочення обсягів друкованих енциклопедій, але й до скорочення видання немережевих мультимедійних енциклопедій. Це викликано як суто економічними чинниками, зокрема, необхідністю підготовки та тиражування CD та DVD, так і певним старінням інформації, що виникає в окремих галузях знань за час підготовки видання.

3. Мережеві версії енциклопедій, частина з яких працює безкоштовно як «Вікіпедія», інші за передплатою («Британіка»), є фактично втіленням концепції Веб 2.0, прообразом інтегрованих інформаційних систем майбутнього, доступних on-line і не обмежених в обсягах та видах інформації розміром паперових носіїв, компакт-дисків і дисків DVD.

1. Adam Ostrow. Microsoft Encarta Officially Succumbs to Wikipedia. - Шлях доступу: <http://mashable.com/2009/03/30/microsoft-encarta-to-close/>. 2. Сайт Grolier Online — Шлях доступу: <http://teacher.scholastic.com/products/grolier/index.htm>. 3. Сайт Вікіпедії — Шлях доступу: <http://uk.wikipedia.org>. 4. Черниш Н. Енциклопедія «Британіка»: складний шлях до світового лідерства. - Вісник Книжкової палати. - 2(151), 2009. - с. 35-39. 5. Сайт «Британіка он-лайн» — Шлях доступу: <http://www.britannica.com/>. 6. Graham Charlton. Q&A: Ian Grant of Encyclopaedia Britannica UK [interview].— Шлях доступу: <http://econ-sultancy.com/blog/3268-q-a-ian-grant-of-encyclopaedia-britannica-uk>). 7. Giles, Jim. Internet encyclopedias go head to head. — Nature, Vol. 438, N. 7070. - P. 900-901. 8. Wiki's wild world. — Nature, Vol. 438, N. 7070. — P. 890. 9. Fatally Flawed. Refuting the recent study on encyclopedic accuracy by the journal Nature/ Сайт «Британіки» — Шлях доступу: http://corporate.britannica.com/britannica_nature_response.pdf. 10. Robert McHenry. The Nature of Things: War-o-pedia Continues. — Шлях доступу: <http://tcsdaily.com/article.aspx?id=032806D>. 11. Andrew Orlowski. Wikipedia science 31% more cronky than

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ

Britannica's/ The Register — Шлях доступу: http://www.theregister.co.uk/2005/12/16/wikipedia_britannica_science_comparison/. 12. John Oates. Police told to use Wikipedia for court preparation/ The Register — http://www.theregister.co.uk/2009/07/03/wikipedia_police/.